

Ks. WŁADYSŁAW SZAFRAŃSKI

Prawo zaskarżania małżeństwa

Już w prawie przedkodeksowym nie wolno było trybunałom kościelnym przyjmować do rozpatrywania spraw małżeńskich, jeżeli nie pochodziły od osób, które miały prawo zaskarżyć związek małżeński. W pewnych sprawach prawo zaskarżenia małżeństwa, według prawa przedkodeksowego przysługiwało tylko samym małżonkom, a w innych najbliższym krewnym, a nawet wszystkim wiernym, oczywiście z reguły na piśmie, wobec właściwego trybunału kościelnego¹.

Jednakże, chociaż każdy wierny mógł zaskarżyć małżeństwo do trybunału kościelnego, jeżeli zachodziła przeszkoda, to właściwie w praktyce odnosiło się to jedynie do tych małżeństw, które nie mogły współżyć bez grzechu, na skutek przeszkody².

¹ Gasparri, C. I. C., *Fontes*. Vol. IV. n. 1076. „Ut in tribunali ecclesiastico causa aliqua matrimonialis tractanda suscipiatur, necesse est ut contra matrimonium regularis et iuridica accusatio praecesserit; quae nunquam erit admittenda, nisi proficiscatur a persona vel personis. quae communi iure habiles ad accusandum habeantur. Etenim in quibusdam impedimentis ipsi coniuges tantum uti accusatores admittuntur; in aliis qui sunt iisdem sanguine propinqui, vel etiam quilibet de populo; ac tandem ex officio etiam inquisitio fieri potest, et quandoque debet, quando praesertim contra alicuius matrimonii validitatem simplex denuntiatio facta fuerit.. Ita accusatio coram legitimo ecclesiastico fieri potest, et quidem in scriptis“ (Instr. S. C. S. Officii, a. 1883).

² Naz R., *La procedure des Actiens de nullitate de mariage*. Paris 1938, 35; Lega - Bartoccenti, *Commentarius in Iudicia Ecclesiastica*, Romae 1950, III. 74.

W ślad za dawnym prawem Kodeks Prawa Kanonicznego postanawia, iż Sąd nie może żadnej sprawy małżeńskiej badać i ostatecznie rozstrzygać, jeżeli wprzód nie wpłynęła formalna skarga, albo zgodna z prawem prośba³.

W sprawach o separację, albo o uznanie nieważności małżeństwa z tytułu niezachowania formy, rozrywającej przeszkody względnie wadliwego konensu, uprawnieni do wniesienia skargi są naprzód sami małżonkowie, o ile świadomie i dobrowolnie nie stali się przyczyną nieważności i o ile nie są akatolikami⁴.

Prawo małżonków do wniesienia skargi jest ograniczone, jeżeli przez zabronione działanie albo nawet na skutek zaniechania nakazanej czynności stali się małżonkowie świadomie i dobrowolnie przyczyną przeszkody małżeńskiej.

Przepis Kan. 1971 § 1 wymaga szczegółowego omówienia, a nade wszystko prawnego uzasadnienia⁵.

I tak naprzód sam wyraz „impedimentum“. Do dnia 12 marca 1929 r. czyli do orzeczenia Pap. Komisji do Autentycznego Tłumaczenia Kodeksu słowo „impedimentum“ odnosiło się jedynie do przeszkód w znaczeniu ścisłym, a więc do przeszkód o którym mówi Kodeks w kan. 1067—1080.

Na skutek pobieżnych w tej sprawie opinii Komisja Interpretacyjna w r. 1929 w dniu 12 marca wyjaśniła, iż słowo „przeszkoda“ zawarte w kan. 1971, § 1, n. 1 należy brać w znaczeniu szerszym, a zatem wszystkie przyczyny dla których małżeństwo jest nieważne w rozumieniu kan. 1081—1103⁶.

³ Kan. 1970; *Instr. S. C. S. S. „Provida“* z dnia 15. VIII. 1936, art. 34; Biers A., *Accusatio* (Dictionnaire de Droit Canonique), Paris 1935, I, 155.

⁴ Kan. 1971; *Instr. „Provida“*. art. 35, § 1. n. 1 oraz § 3. art. 37. § 1, *Habiles ad accusandum sunt: 1. Coniuges, nisi ipsi fuerint impedimenti causa... Coniux inhabilis est accusandum matrimonium, si fuit ipse causa culpabilis sive impedimenti sive nullitatis matrimonii*; Lega - Bartocetti, dz. c. III, 88.

⁵*Instr. „Provida“*; Baron *Przepisy o postępowaniu w sprawach o nieważności małżeństwa na podstawie Instr. wydanej przez Kongr. dla Sakramentów, Sandomierz 1938.*

⁶ A. A. S., XXI (1929), 170. „Utrum vox „impedimentum“ huius can. § 1, n. 1, intelligenda sit de impedimentis proprie dictis (can. 1067—1082) an etiam de impedimentis improprie dictis matrimonium diri-

Jednakże orzeczenie Papieskiej Komisji do Autent. Tłum. Kodeksu z wyraźnego zastrzeżenia Piusa XI nie odnosi się do spraw małżeńskich wniesionych do Sądów Kościelnych przed dn. 26 kwietnia 1929 r.⁷.

Z powyższego orzeczenia wynika, że małżonkowie nie mają prawa wniesienia skargi, jeżeli pozytywnym aktem woli wykluczyli samo małżeństwo, albo istotny jego przymiot lub prawo do stosunków małżeńskich⁸.

Nie mają także prawa wniesienia skargi, jeżeli zawarli związek małżeński z warunkiem przeciwnym jego istocie, albo jeżeli przyczynili się świadomie i umyślnie do niespełnienia się godziwego warunku⁹. Małżonek nie ma także prawa wniesienia skargi, jeśli wprowadził drugiego współmałżonka w błąd co do osoby, jeśli go zmusił siłą i groźbami do zawarcia związku małżeńskiego, albo jeżeli zmusił świadka urzędowego do asystowania przy ślubie, jeżeli dopuścił się uprowadzenia drugiej strony i jeżeli świadomie i dobrowolnie stał się winnym przeszkody zbrodni, albo przeszkody przyzwoitości publicznej¹⁰.

Żaden z kanonistów w okolicznościach dopiero co wyżej wymienionych nie kwestionuje grzechu i złamania prawa.

mentibus (can. 1081—1103). Resp. Negative ad primam partem. Affirmativa ad secundam“.

Biskupski. *Sprawy z udziałem promotora sprawiedliwości* (Ate-neum Kapłańskie, 43, 1939, 76).

S. R. R. *Decis.* Vol. XXVI. (1934) Dec. LI n. 2. „Nihilominus Ssmus D. N. Pius XI in Audientia concessa Exc. mo Dno Decano Tribunalis Sacrae Rotae die 26 aprilis 1929 eduxit memoratam responsionem Pontificiae Commissionis non habere effectum retroactivum et ideo non esse applicandam causis iam introductis“.

⁸ Kan. 1086, § 2.

⁹ Kan. 1092, § 2, 3.

¹⁰ Kan. 1083, 1087, 1095, 1, n. 3; 1074, 1075, 1078; *Instr.* „Provida“, tit. III; Baron, dz. c.; Lega-Bartocetti, dz. c.; III, 92. „Ex nuda responsione videbatur ab accusatione etiam coniuges qui nulliter celebrassent etiam ob ignorantiam naturae contractus (can. 1082), ob errorem personae (can. 1083), demum, quod gravissimus visum est et erat alienum a mente respondentium et coniuges qui vi et metu coacti celebrassent (can. 1087).“

Tandem qui nulliter celebraverant ob vitium aliquod formae...“

Małżonkowie zatem, którzy zawierają związek z intencją przeciwną istocie małżeństwa grzeszą ciężko i są tym samym pozbawieni prawa zaskarżenia swego małżeństwa przed Sądem Kościelnym¹¹.

Stąd też zrozumiałe jest ostrzeżenie Kongregacji św. Sakramentów zawarte w Instrukcji „Sacramentum“ z dnia 29 czerwca 1941 r. pod adresem wszystkich zainteresowanych, którzy krzywdę wielką wyrządzają sakramentowi, ilekroć nieważnie lub nawet tylko niegodziwie wstępują w związki małżeńskie¹².

Po wyjaśnieniu Pap. Komisji do Aut. Tłum. Kodeksu z dn. 12 marca 1929 r. powstała zwłaszcza w praktyce sądowej nowa trudność, mianowicie jakie to warunki muszą być spełnione, aby można było małżonka, który stał się przyczyną przeszkody lub nieważności rzeczywiście pozbawić prawa wniesienia skargi do Sądu Kościelnego w sprawach małżeńskich.

Można powiedzieć ogólnie, iż nieuprawnionym do wniesienia skargi jest małżonek tylko wtedy, kiedy jest przyczyną przeszkody lub nieważności i to przyczyną odpowiedzialną, a zatem z pełnym zrozumieniem, wiedzą i zgodą woli¹³.

¹¹ Cappello, *De Sacramentis*, Taurini 1939 Vol. III, pars. II, n. 598, 600, 602. „Coniuges qui velint impugnare valorem coniugii cum praefato capite (cond. can. 1092) non sunt audiendi, seu carent iure matrimonium accusandi... Catholici qui matrimonium contrahunt cum intentione divortii pleni, seu obtinendi solutionem vinculi coniugalis, certe peccant, et quidem gravissime...“

¹² A. A. S. XXXIII (1941) 297. „Neminem latet grave in sacramentum iniuriam committere, ideoque nec levi comminari crimine, nupturientes qui ad matrimonium accedant haud servatis praeceptis ab Ecclesia naviter statutis ut christianae nuptiae licite et praesertim valide, ineanatur aptaque praeterea evadant ad uberes sacramenti fructus compados“.

¹³ Torre, *Processus matrimonialis*, Neapoli 1947, 38. „Inhabilis est qui impedimentum vel nullitatem causat culpabiliter, id est scienter, voluntarie et active“.

Toso. *De munere promotoris iustitiae matrimonium accusantis*, Romae 1938, 2; „Ergo coniux, qui culpabiliter... causa fuerit impedimenti... inhabilis est ad idem matrimonium accusandum... Quia, ut omnes auctores loqui solet, fraus et dolus nemini patrocinari debent“.

Wyjaśnienie zaś Pap. Komisji do Autentycznego Tłumaczenia Kodeksu z dnia 17 lutego 1930 r., że mianowicie małżonek pozbawiony prawa wniesienia skargi może donieść o nieważności swego związku Ordynariuszowi lub promotorowi sprawiedliwości, pozostało w dalszym ciągu niejasnością, która sprowadza się konkretnie do pytania, w jaki sposób należy postępować w wypadku otrzymania wyżej wspomnianego doniesienia¹⁴.

Dlatego też w związku z różną interpretacją słowa „causa“ postawiono Papieskiej Komisji w 1933 r. trzy zasadnicze w tej sprawie (pytania) dubia, a mianowicie:

1. Czy stosownie do przepisu Kan. 1971, § 1, n. 1 uprawniony jest do zaskarżenia swego małżeństwa ten, który został zmuszony do zawarcia związku małżeńskiego.
2. Czy stosownie do przepisu tegoż kanonu uprawniony jest do zaskarżenia swego związku małżeńskiego także małżonek, który sam był przyczyną winną, odpowiedzialną przeskody lub nieważności małżeństwa.
3. Czy uprawniony jest do wniesienia skargi małżonek, który postawił warunek godziwy przed ślubem.

W dniu 17 lipca 1933 r. Papieska Komisja odpowiedziała tylko na pierwsze dubium pozytywnie, natomiast na drugie i trzecie negatywnie¹⁵.

Małżonek zatem, który uległ przymusowi ze strony drugiej

¹⁴ A. A. S. XXII (1930) 196; Lega-Bartocetti, dz. c., III, 92.

¹⁵ A. A. S. XXV (1933) 345. „An ad normam huius can. 1971, § 1, n. 1 habilis sit ad accusandum matrimonium coniux, qui metum aut coactionem passus sit Resp. Affirmative“

II. An, ad normam eiusdem can. 1971, § 1, n. 1 habilis sit ad accusandum matrimonium etiam coniux, qui fuerit causa culpabilis sive impedimentum sive nullitatis matrimonii. Resp. Negative.

III. An causa impedimenti honesta et licita a coniuge apposita obstat quominus coniux ipse habilis sit ad accusandum matrimonium, an normam can. 1971, § 1, n. 1. Resp. Negative“

S. R. R. Decis. Vol. XXVIII (1933) Dec. LXXIV. „Legislator videlicet impedire voluit quominus coniuges qui causam fuerint impedimenti, ideoque et nullitatis matrimonii, ex prava sua actione commodum reportent“

ma prawo wniesienia skargi do Sądu Kościelnego o uznanie nieważności małżeństwa. Jednakże prawo to ogranicza się tylko do przymusu, nie zaś do innego tytułu, chyba że jest on ściśle zespolony z przymusem, jak np. symulacja konsensu małżeńskiego, której przyczyną jest właśnie przymus¹⁶.

Małżonek natomiast, który stał się przyczyną odpowiedzialną tj. winną przeszkody lub nieważności, pozbawiony jest wniesienia skargi. Nieuprawniony zatem do zaskarżenia swego małżeństwa jest każdy, kto przez zabronione działanie względnie zaniechanie nakazanej czynności świadomie i dobrowolnie „fuit causa impedimenti sive nullitatis matrimonii“

Słowa „causa culpabilis impedimenti“ wywoływały wśród kanonistów i sędziów kościelnych wiele komentarzy i tłumaczeń. Wszystkie one dałyby się sprowadzić do czterech zasadniczych w tej sprawie.

Według pierwszej opinii nieuprawniony do wniesienia skargi jest tylko ten małżonek, który wzbudził intencję nieważności małżeństwa przed jego zawarciem, względnie w chwili zawierania.

Według drugiej opinii nieuprawniony do wniesienia skargi jest małżonek, który miał zwykłą wiedzę nieważności małżeństwa. Sam szczerze pragnął zawrzeć ważne i prawdziwe małżeństwo, ale wiedział jednocześnie, że ze strony drugiego małżonka zachodzi przeszkoda w ścisłym tego słowa znaczeniu. Na skutek tej właśnie przeszkody węzeł małżeński jest nieważny.

Trzecia opinia utrzymuje, że nieuprawniony do wniesienia skargi jest małżonek, który chcąc nie chcąc, uczestniczył w samym fakcie nieważności.

Ma to miejsce wówczas, kiedy np. kobieta szczerze pragnie zawrzeć ważne małżeństwo, ale wie, że mąż wyklucza prawo potomstwa. Nie zdaje sobie wprawdzie sprawy, że takie wykluczenie spowoduje nieważność małżeństwa, ale niemniej

¹⁶ Lega-Bartocetti, dz. c. III, 95. *Indicat determinate ius illius qui metum passus est accusandi matrimonium: at articulus intelligi debet de habilitate accusandi matrimonium tantum ex capite metus, non autem per se alio ex capite...*“

spostrzega, że związek, który zawiera sam w sobie, nie jest zgodny z prawem. Kobieta owa sama nie dąży wprawdzie do brania udziału w tej wadliwości związku, jednakże chcąc nie chcąc uczestniczy w akcie nieważnym, który bez jej udziału nie mógłby nastąpić. Z tej przyczyny właśnie nie można jej przyznać prawa zaskarżenia swego małżeństwa.

Gdyby np. owa niewiasta nie знаła nieważności aktu, w którym uczestniczyła, ani jego złości, byłaby wolną od winy, a w następstwie i od niezdolności do wniesienia skargi o uznanie nieważności małżeństwa¹⁷.

Wreszcie czwarta opinia utrzymywała, iż nieuprawniony do zaskarżenia swego małżeństwa jest ten, kto spowodował z własnej woli świadomie i dobrowolnie przyczynę nieważności przez bezwzględny akt woli i ciężką winę moralną¹⁸.

Nie potrzeba dodawać, iż rozbieżność opinii w tej sprawie przyczyniła się w tej sprawie do powstania zasadniczych wątpliwości, odnośnie zwłaszcza terminów „culpa“ i „dolus“.

W związku z powyższymi wątpliwościami zwrócono się do Papieskiej Komisji do autentycznego tłumaczenia Kodeksu Prawa Kanonicznego w roku 1942 z następującym zapytaniem.

¹⁷ S. R. R. *Decis.*, vol. XXVI (1944) Dec. XXXI, n. 3. „Qui primam sententiam tenebant, autumabant inhabilem esse ad accusandum matrimonium tantummodo coniugem qui elicuit „intentionem nullitatis...“

Qui vero alteri sententiae adhaerebant, ponebant inhabilem esse ad accusandum matrimonium coniugem qui vel simplicem habuerat „scientiam nullitatis“. Casus communior qui et ad invehendam hanc opinionem ansam praebereat, videndus fuisset in contrahente qui sincere vult verum validumque matrimonium inire; scit nihilominus aliquod impedimentum vel vitium consensus ex parte alterius coniugis obstare... Tertiae sententiae propugnatores... docebant inhabilem esse ad accusandum matrimonium coniugem qui sciens volensque „participat solo facto nullitatis“

¹⁸ S. R. R. *Decis.*, j. w. „Quartae demum sententiae addicti profitebantur inhabilem esse ad accusandum matrimonium tantummodo qui „voluntarie in se et gravi culpa morali nullitatis apposuit“

Lega-Bartocchetti, dz. c., III. 79. Wybitni komentatorowie Dekretów *Reiffenstuel* i *Schmalzgrueber* byli zdecydowanie przeciwni przy skarżeniu małżeństwa, udzielaniu opieki „fraudi vel deceptioni in foro externo iudiciali...“

Czy według kanonu 1971, § 1, n. 1 oraz odpowiedzi z dnia 17 lipca 1953 r. nieuprawniony jest do zaskarżenia małżeństwa tylko ten, kto był przyczyną podstępną, bezpośrednią i rozmyślną, a więc *directa causa et dolosa*, przeszkody lub nieważności małżeństwa: czy także małżonek, który stał się przyczyną pośrednią i wolną od podstępu, złej woli, przeszkody lub nieważności. Odpowiedź Komisji była pozytywną na pierwsze dубium, a negatywną na drugie¹⁹.

Wynika stąd, że pozbawienie kogoś prawa skargi jest karą, ta zaś suponuje zawsze przestępstwa ze swoim potrójnym elementem, a mianowicie winą umyślną (*dolus*), czynem zewnętrznym a także prawem karnym²⁰.

Kto bowiem jest bez winy, nie podpada pod prawo. Aby małżonek mógł być nazwany winnym, nie potrzeba żeby wiedział, iż przez swój sposób postępowania sprawia nieważność małżeństwa, ponieważ nie chodzi tu o karę w ścisłym tego słowa znaczeniu. Wystarczy jedynie aby wiedział, że łamie prawo moralne, że wyrządza krzywdę współmałżonkowi²¹.

Małżonek zatem nie traci prawa wniesienia skargi, jeśli bezpośrednio sam nie był przyczyną przeszkody czy nieważności małżeństwa. Stąd św. Rota Rzymska w wyroku z dnia 18 września 1937 r. uznała za uprawnionego do wniesienia skargi powoda, który symulował konsens małżeński, ponieważ zawarł związek małżeński z dziewczyną przez siebie zgwałconą tylko dlatego, iż w wypadku odmowy poślubienia jej groziła wyrażnie samobójstwem.

A w wyroku z dnia 16 czerwca 1945 r. przyznano prawo

¹⁹ A. A. Ś., XXXIV (1942) 241. „D. Utrum secundum can. 1971, § 1, n. 1, et responsum diei 17 iulii 1933 ad II, inhabilis ad accusandum matrimonium habendus sit tantum coniux, qui sive impedimenti, sive nullitatis matrimonii causa fuit et directa et dolosa, an etiam coniux, qui impedimenti vel nullitatis matrimonii causa existit vel indirecta vel doli expers.

R. Affirmative, ad primam partem, negative ad secundum.

²⁰ S. R. R. Decis., vol. XXXVI (1944) Dec. XXXVII, n. 4. „Privatio iuris causa sandi est poena quae praesupponit delictum cum suo triplici elemento: doli, actus externi ac legis poenalis“.

²¹ Torre, dz. c. 40.

wniesienia skargi mężczyźnie, który pod groźbą utracenia stanowiska, symulował konsens małżeński²².

Pozbawiony wniesienia skargi musi być jedynie bezpośrednio przyczyną przeszkody lub nieważności małżeństwa, a także przyczyną umyślną, „*causam dolosam impedimenti*“.²³

Zgodnie z kanonem 2200 § 1 przez winę umyślną (*dolus*) czyli przez zamiar rozumie się świadomą wolę przekroczenia ustawy. Niema *dolus*, jeśli ze strony rozumu brak jest rozpoznania czynu, zwłaszcza jego znaczenia, ze strony woli brak zupełnej swobody, brak wolności w działaniu.

Trzeba zatem wiedzieć, chcieć i działać, a dopiero wtedy można mówić o *dolus*, o winie umyślnej, o zawinionej przyczynie przeszkody lub nieważności małżeństwa²⁴.

Winie umyślnej przeciwstawia się zatem ze strony rozumu brak poznania. Jednakże nie jest wymagana znajomość skutku unieważniającego, to jest nieważności umowy złączonej z występkiem, a już wcale nie jest wymagana znajomość kary jako następstwa winy, braku uprawnienia do wniesienia skargi przeciw ważności małżeństwa na przyszłość.

Niezajomość niezawiniona bowiem uwalnia tylko od kar

S. R. R. Decis., vol. XXIV (1944) Dec. XXXII, n. 4. „*Quid per causam directam venit? Nomen opponitur causae indirectae et distinctio respondit voluntarie in se, ac voluntarie in alio, seu in causa: primum illud est quod a seipso intenditur et est immediatum obiectum intentium a voluntate; alterum vero est illud, quod non intenditur immediate et ratione sui, sed potius repellitur et solummodo admittitur quia est inseparabiliter coniunctum cum aliquo quod efficiaciter appetitur... Quatuor conditiones requiruntur, ut voluntarium indirectum malum sit licitum... ut actio in se bona sit, aut saltem indifferens ut effectus immediatus bonus, ut finis honestus, causa proportionata gravis habeatur actum alicuiendi... „Torre, dz. c., 41. Sipos Stephanus, *Enchiridion Iuris Canonici, Romae* 1954, 786, nn.;*

²³ Sipo, dz. c., 786. „*Causa dolosa nullitatis, qui sciens se contra legem agere, nihilominus impedimentum vel nullitatem libere procurat. Requiritur et sufficit, ut contrahens sciat se actus suae foedarii matrimonium ac in contrahendo grave committi peccatum; at non requiritur notitia effectus irritantis seu nullitatis contractus connexi delicto, multoque minus consequentis poenae inhabilitatis ad accusandum matrimonium...*“

mających na celu poprawę delikwenta, ale nie uwalnia od kar które mają na celu przywrócenie naruszonego przez występki porządku moralnego. Ze strony zaś woli winie umyślnej przeciwstawia się brak swobody w działaniu.

Należy tu zaznaczyć, że przy winie umyślnej wymaga się więcej złości, aniżeli przy grzechu. Każde też zewnętrzne przekroczenie ustawy suponuje winę umyślną, dopóki brak winy nie zostanie wykazany.

A zatem przyczyna przeszkody lub nieważności małżeństwa musi być bezpośrednia, a nade wszystko świadomie i dobrowolnie zespolona z winą.

Nieraz jednak może się zdarzyć jedno bez drugiego. Kto np. wyklucza dzieci z małżeństwa z powodu choroby czy zdrowia słabego i jest przekonany, że tego rodzaju praktyka jest dozwolona, staje się przyczyną bezpośrednią, ale bez rozmyślnej winy.

W tego rodzaju okolicznościach nie można takiego małżeństwa pozbawić prawa wniesienia skargi. Każda bowiem przyczyna rozmyślna, podstępna jest także przyczyną bezpośrednią, ale nie odwrotnie²⁵.

W wątpliwości należy zawsze przyznać małżonkom prawo wniesienia skargi do Sądu Kościelnego o uznanie ważności małżeństwa w wypadku zaś odmówienia, pozbawienia prawa zaskarżenia małżeństwa należy pamiętać, iż według orzeczenia Pap. Komisji Interpretacyjnej z dnia 4 stycznia 1946 r. zainteresowani posiadają jednak zdolność występowania przed Sądem Kościelnym²⁶.

²⁴ S. R. R. Decis, XXXVI (1944), Dec. XXXVI, n. 4. „Dolo opponi ex parte intellectus defectum cognitionis, qui contrahit ideo, nosse debet actum foedantem matrimonium vel factum: atque horum existentiam in contrahendo, constituere grave peccatum. Non requiritur tamen notitia effectus irritantis seu nullitatis contractus connexi dolo multoque minus consequentis... poenae inhabilitatis ad accusandum postea matrimonium...” Dolo opponi ex parte voluntatis defectum libertatis...” Kan. 2200, § 1, n. 1; § 3, n. 2; 2205, § 2.

²⁵ S. R. R. Dec. vol. XXXIV (1944), Dec. XXXVI, n. 4. „Neque probari potest distinctio... inter malitiam gignentem peccatum, et dolum; pro hoc postremo enim major malitia requireretur quam pro peccato... quibus.

Powiedzieliśmy wyżej, że nie posiada uprawnienia do wszczęcia procesu małżonek, który w chwili składania skargi jest akatolikiem, obojętne czy jest ochrzczony czy też nie. Wolno mu jednak zwrócić się do Kongregacji św. Oficjum z prośbą o przyznanie mu prawa zaskarżenia swego małżeństwa nie tylko do Trybunału św. Roty Rzymskiej ale i do Sądów Kościelnych Diecezjalnych²⁷.

Tylko Kongregacja św. Oficjum zezwala także promotorowi sprawiedliwości na zaskarżenie małżeństwa w wypadku doniesienia ze strony małżonka akatolickiego. Promotor sprawiedliwości mógłby pominąć Kongregację św. Oficjum jedynie tylko w tych okolicznościach, w których dobro publiczne, zdaniem Ordynariusza tego wymaga²⁸.

Zdolności procesowej nie posiada także ten, który odstąpił od wiary katolickiej notorycznie do herezji lub schizmy²⁹.

Należy tu jeszcze nadmienić, iż małżonek, który został poz-

omnibus patet, non otiose, sed necessario utrumque terminum „directae et dolosae“ applicatum fuisse causae impedimenti“.

Kan. 2200, § 2; Kan. 2233, § 1; Kan. 2200, § 2.

²⁶ A. A. S. XXXVIII (1946), 162, „D. An inhabilitas coniugis ad accusandum matrimonium, a can. 1971, § 1, n. 1 statuta secumferat incapacitatem standi in indicio, ita ut sententia vitio insanabilis nullitatis laboret juxta can. 1892, n. 2. R. Negative“.

²⁷ A. A. S. XX (1928) 75. „Utrum in causis matrimonialibus acatholicus sive baptizatus, sive non baptizatus actoris partes agere possit. Resp. Negative, seu standum C. I. C. praesertim can. 87: Si-quidem autem speciales occurrant rationes ad admittendos acatholicos ut actores in huiusmodi causis, recurandum ad supremum S. Cong. S. Officii in singulis casibus“.

A. A. S. XXXI 131. „Utrum decisio S. C. S. O. data 18. 1, 1928 ad 1 qua nempe declaratum fuit acatholicos in causis matrimonialibus actoris partes agere non posse spectat tantum Tribunal S. R. Rotae an etiam Tribunalia Dioecesana. Resp. Negative ad primum partem, Affirmative ad alteram, spectare ad Tribunalia Dioecesana“.

²⁸ A. A. S. XXXI (1939) Vol. 131. „Utrum Promotor Iustitiae vi can. 1971 nunlla praehabita facultate a S. Officio matrimonium accusare possit si nullitas matrimonii fuerit denunciata a coniuge acatholico. R. Negative nisi bonum publicum Ordinarii iudicio, id postulet. Instr. „Provida“, art. 35, 3.

²⁹ Kan. 2314, 1628, 3; 2232, 2233, 4; Baron, dz. c.;

bawiony prawa wniesienia skargi w sprawach małżeńskich, nie może także po wyroku stwierdzającym ważność małżeństwa założyć apelacji do Trybunału wyższego, jak to wyraźnie orzekła Papieska Komisja Interpretacyjna w dniu 3 maja 1945 r.³⁰

Także wszelka wątpliwość prawna lub faktyczna, czy mianowicie małżonek stał się przyczyną „directa et dolosa“, nie pozbawia zainteresowanych prawa wniesienia skargi w sprawach małżeńskich do Sądu Kościelnego lub św. Roty Rzymskiej³¹.

Przechodzimy obecnie do omówienia uprawnień promotora sprawiedliwości w dziale zaskarżenia małżeństwa.

Kodeks w kanonie 1586 postanawia, iż ma być ustanowiony w każdej diecezji promotor sprawiedliwości między innymi dla spraw spornych. Nie potrzeba dodawać, iż wśród spraw spornych na czoło wybijają się właśnie sprawy małżeńskie, szczególnie z uwagi na publiczno-prawny charakter sakramentu małżeństwa. W interesie bowiem Kościoła leży między innymi i to, aby małżeństwa z tych lub innych przyczyn nieważne, zostały ogłoszone formalnie jako nieważne przez odpowiednie władze sądowe kościelne. W tej właśnie sprawie promotor sprawiedliwości posiada duże uprawnienia³².

Stanowisko promotora sprawiedliwości nie jest wyłącznie

³⁰ A. A. S. XXXVII (1945) 149. „D. An coniugi ad accusandum matrimonium ad normam can. 1971, § 1, n. 1 competat ius appellandi vel recurrendi adversus sententiam in favorem matrimonii latam.

R. Negative, salvis extraiudicialibus recursibus“.

³¹ S. R. R. Decis., vol. XXXVI (1944) Dec. XXXII, n. 6. „Ex can. 2233, 1. „Nulla poena infligi potest nisi certo constet delictum commissum fuisse quae tamen certitudo evidenter statuitur etiam praesumptionibus praecipue doli ex c. 2200, § 2; si tamen maturum rei examen dubium maneat coniugum apposuisse causam impedimenti, ab accusando matrimonio arceri nequit, cum nemo reus nisi probetur, et in dubio ipsi favendum sit“.

Sipos, dz. c., 786. „Si dubitetur, utrum coniux fuerit causa directa et dolosa nullitatis aut impedimenti matrimonii sive iuris sive facti sit dubium est excludendus ab accusando matrimonio; nam nemo reus, nisi probetur“.

³² Biskupski, art. cyt. 75.

sądowe, lecz administracyjne. Dlatego też promotor podlega nie sędziemu, lecz Ordynariuszowi; z tej właśnie przyczyny możliwe są konflikty między władzą sądową i administracyjną, które w praktyce niejednokrotnie trudne są do rozwiązania³³.

Otóż zgodnie z kan. 1971, § 1, n. 2 oraz Instrukcji „Provida“, art. 35, § 1, n. 2 skargę o uznanie nieważności małżeństwa może wnieść do Sądu Kościelnego także promotor sprawiedliwości, niezależnie od doniesienia, **o ile zachodzą przeszkody z natury swej publicznej**³⁴.

Mamy wówczas do czynienia z procesem publicznym, wszczętym z urzędu przez osobę publiczną dla osiągnięcia dobra ogólnego, czyli dla usunięcia zgorszenia i nieporządku publicznego. Ktokolwiek przeto o małżeństwie zawartym z przeszkodą z natury swej publiczną składa doniesienie, staje się w rzeczywistości pomocnikiem promotora w sprawie usunięcia zgorszenia³⁵.

Należy na początku tej kwestii dobrze zrozumieć różnicę między przeszkodą publiczną i przeszkodą z natury swej publiczną.

Przeszkoda jest publiczną w myśl kan. 1037, jeśli może być udowodniona w zakresie zewnętrznym.

W sprawie przeszkód z natury swej publicznych istnieje wśród kanonistów rozbieżność poglądów. Jedni utrzymują, iż przeszkoda jest publiczną, jeśli może być, jak wyżej wspomnieliśmy, udowodniona *in foro extero*. Inni natomiast stosownie do kan. 2187 nazywają przeszkodę publiczną tylko wtedy, kiedy jest ona znana, rozpowszechniona, albo kiedy roztropnie należy sądzić, iż łatwo będzie rozpowszechniona³⁶.

Jest zaś przeszkoda ze swej natury publiczna, jeśli opiera się na fakcie z siebie publicznym, jak np. na dokumentach publicznych, jakimi są metryki chrztu św., ślubu lub zgonu.

O przeszkodach z natury swej publicznych mówimy przy przeszkodach pokrewieństwa naturalnego, prawnego, ducho-

³³ Lega-Bartocchetti, dz. c., III, 94.

³⁴ A. A. S. XXV (1953) 345. „An vi can. 1971, § 2 promotor iustitiae vi numeris agat in iudicio, Resp. Affirmative“.

³⁵ Lega-Bartocchetti, dz. c., III 106.

³⁶ Gasparri, dz. c., n. 1260; Wernz-Vidal, dz. c., V, n. 147; •

wego, przy powinowactwie, przeszkodzie wieku, różnicy religii, związku małżeńskiego, wyższych święceń i ślubu czystości³⁷.

Natomiast pozostałe przeszkody są uważane za tajne ze swej natury, jak np. symulacja konsensu małżeńskiego, brak rozeznania, błąd, warunek lub przymus. Z natury swej jest tajna przeszkoda np. niezdolności płciowej, występku, choćby nawet była możliwa do udowodnienia. Nawet przy przeszkodach z natury swej tajnych, oczywiście tylko w wypadku publicznego zgorszenia, promotor sprawiedliwości może zaskarżyć takie małżeństwo, naturalnie po uprzednich dochodzeniach, a przede wszystkim doniesieniach, które składają sami małżonkowie lub osoby trzecie³⁸.

Promotor sprawiedliwości bowiem może wnieść skargę o uznanie nieważności małżeństwa w wypadku braku przeszkody z natury swej publicznej, jedynie na skutek doniesienia o nieważności małżeństwa, obojętnie czy doniesienie pochodzi od samych małżonków czy też od osób trzecich³⁹.

Prawo przyznaje samym małżonkom w wypadku, kiedy stali się winni nieważności i utracili zdolność procesową, złożyć doniesienie Ordynariuszowi lub promotorowi sprawiedliwości⁴⁰.

Papieska Komisja do Autentycznego Tłumaczenia Kodeksu Prawa Kanonicznego wyjaśnia, iż kompetentnym do przyjęcia doniesienia o nieważności małżeństwa jest Ordynariusz miejsca zawarcia związku małżeńskiego, albo miejsca zamieszkania stałego strony pozwanej, podobnie, jak jest przy wnoszeniu skargi⁴¹.

³⁷ Haring, *De iure matrimonium accusandi*. Apollinaris, VI (1933), 243—4;

Nowal, *De Processibus*, I, n. 850; Lega-Bartocetti, dz. c., III, Baron, dz. c.

³⁸ Wernz-Vidal, dz. c. V, n. 398, n. 38; Roberti, *De iure denunciandi nullitatem matrimonii*, Apollinaris III. (1930), s. 250.

³⁹ Instrukcja „Provida“, art. 34, § 1, n. 1; art. 41, § 2; Baron dz. c.

⁴⁰ A. A. S. XXII (1930) 196. „D. An coniuges qui, iuxta can. 1971, § 1, n. 1 et interpretationem diei 12 martii 1929, habiles non sunt ad accusandum matrimonium, vi eiusdem can. § 2 ius saltem habeant nullitatem matrimonii Ordinario vel promotori iustitiae denunciandi. R. Affirmative“.

⁴¹ A. A. S., XXXVI (1944) 94. „D. An coniuges inhabiles ad accusan-“

Należy tu zaznaczyć, iż zachodzi różnica między zaskarżeniem a doniesieniem. Kto wnosi zaskarżenie musi być osobą uprawnioną do prowadzenia sprawy, albowiem zaskarżenie nieważności swego małżeństwa staje się powodem, a zatem bierze na siebie ciężar dowodzenia. Natomiast doniesienie jest tylko „manifestatio legitima auctoritatis concredita de aliquo facto quod intuitu boni publici ipsius cognoscere intersit“⁴².

Dlatego też wszyscy są obowiązani do współdziałania, aby osoba publiczna mogła skutecznie swój publiczny obowiązek spełnić, należycie wykonać dla dobra publicznego. Do promotora sprawiedliwości bowiem należy troska o zachowanie dobra publicznego i o usunięcie zgorzenia publicznego. Zgorzenie zaś zachodzi, kiedy na skutek publicznej przeszkody dwaj pseudo-małżonkowie korzystają z praw i dóbr prawdziwego związku⁴³.

Stąd właśnie płynie też obowiązek doniesienia o nieważności małżeństwa, nie wyłączając nawet samych małżonków, ponieważ doniesienie ma na względzie dobro publiczne a nie prywatne.

Mając powyższe na uwadze należy powiedzieć, iż promotor sprawiedliwości jest obowiązany do zaskarżenia po otrzymaniu doniesienia dopiero wtedy, kiedy się przekona, że dobro publiczne tego się domaga⁴⁴.

Otrzymawszy doniesienie, że mianowicie małżonkowie stali się świadomie, dobrowolnie bezpośrednią i podstępną przyczyną nieważności węzła małżeńskiego, promotor musi przeprowadzić dochodzenie. Dochodzenie to sprowadza się przede wszystkim

dum matrimonium qui, iuxta can. 1971, § 2 et interpretationem diei 17 Febr. 1930, ius exercere velint denuntiandi nullitatem matrimonii, teneantur adire Ordinarium vel promotorem iustitiae tribunalis competentis ad videndum de causa nullitatis sui matrimonii ad normam can. 1964, an possint etiam adire alium Ordinarium vel alium promotorem iustitiae. R. Affirmative ad primam partem. Negative ad secundum“

⁴² Roberti, dz. c., 250;

Toso, *De Matrimonio accusando vel denunciando*, Romae 1937, 2: „Accusatio matrimonii toto coelo distat a matrimonii denuntiatione: nempe quod ad finem, naturam, requisita atque affectum“.

⁴³ Lega-Bartocetti dz. c., III, 89;

⁴⁴ Roberti, dz. c., j .w.

do przesłuchania strony zainteresowanej, według pytań zasadniczych dotyczących istoty sprawy, a zmierzających do zbadania czy rzeczywiście dana osoba stała się bezpośrednią i podstępną przyczyną nieważności.

Jeżeli w toku dochodzenia okaże się że mianowicie przyczyną nieważności małżeństwa jest symulacja, albo warunek przeciwny istocie związku małżeńskiego, promotor sprawiedliwości powinien usiłować nakłonić małżonków do konwalidacji danego związku⁴⁵. Dopiero, gdy wszystkie usiłowania promotora sprawiedliwości w kierunku konwalidacji małżeństwa nie odniosą skutku, ma on wówczas prawo i obowiązek wnieść skargę, ale tylko pod następującymi warunkami:

1. jeżeli mianowicie nieważność związku małżeńskiego stała się w danej parafii, okolicy, środowisku sprawą publiczną, czyli jeżeli ludzie wiedzą o nieważności małżeństwa,
2. jeżeli zachodzą według zdania promotora sprawiedliwości poważne argumenty prawne, przemawiające za nieważnością danego związku małżeńskiego, czyli jeżeli doniesienie i dochodzenie wykaże kanoniczny tytuł nieważności małżeństwa,
3. jeżeli zachodzi w danej okolicy, parafii czy środowisku zgorzsenie z tego powodu, że ogół wiernych, ogół parafian, ludzi wie o nieważności związku małżeńskiego, a tym samym zainteresowani chcą uchodzić za prawdziwych małżonków, za katolickich małżonków,
4. jeżeli małżonkowie żałują szczerze, że sami godzili wprost w ważność małżeństwa sakramentalnego. W tym ostatnim wypadku decyzja o tym, czy zainteresowani małżonkowie mają dostateczny żal, prawdziwy żal, należy do Ordynariusza jedynie, a nie do promotora ⁴⁶.

⁴⁵ Byłoby bardzo wskazane, aby promotor wytłumaczył osobie zainteresowanej, na czym polega konwalidacja małżeństwa. Jeżeli zaś chodzi o pytania w toku dochodzenia, promotor musi starać się wyjaśnić, czy warunek np. był postawiony ustnie czy też piśmiennie? i czy kto wiedział przed ślubem o tym warunku? czy osoba wiedziała, że stawiając taki warunek powoduje nieważność małżeństwa? czy tego żałuje? czy o tym ludzie wiedzą? itd.

⁴⁶ *Instr. „Provida“*, art. 38; *Lega-Bartocetti*, dz. c., III, 96; *Baron*, dz. c.;

Jednakże przeciwko negatywnej decyzji Ordynariusza w sprawie zaskarżenia małżeństwa przez promotora przysługuje stronie zainteresowanej prawo rekursu do Kongregacji Sakramentów⁴⁷. Zatem w myśl art. 38 Instrukcji Kongregacji Sakramentów „Provida“ z 1936 r. na promotorze sprawiedliwości spoczywa obowiązek przeprowadzenia dochodzenia, ilekroć doniesienie małżonków dotyczy wykluczenia pozytywnym aktem woli samego małżeństwa, wszelkiego prawa do aktów małżeńskich, albo wykluczenie istotnego przymiotu małżeństwa, względnie postawienia warunku przeciwnego istocie związku małżeńskiego.

Nie może zatem skarżyć małżeństwa wiedzący o dołożeniu przez stronę drugą warunku, który jest przeciwny istocie małżeństwa. Należy także pamiętać, iż brak zdolności procesowej może być zacepiony w każdym stadium procesu małżeńskiego⁴⁸.

Jeżeli zaś chodzi o inne tytuły nieważności małżeństwa, promotor sprawiedliwości ma także obowiązek troski o konwalidację związku małżeńskiego. Dopiero w wypadku nie dojścia do skutku konwalidacji, promotor może wnieść skargę, naturalnie po uprzednim przeprowadzeniu dochodzenia. W czasie dochodzenia promotor musi sprawdzić, czy mianowicie przyczyna nieważności małżeństwa stała się publiczną, czy o istnieniu przeszkody nieważności nie można poważnie wątpić, a wreszcie czy wymaga tego usunięcie zgorzenia⁴⁹.

T o s o, dz. c., 4: „Consequenter non iudicis ut sic sed Ordinarii est perpendere: utrum ratione assertae nullitatis matrimonii, adsit scandalum... Deinde Ordinario, non iudici, reservatur examinare an conditiones iure requisitae adsint necne, ac iubere accusationem a Promotore iustitiae“.

⁴⁷ A. A. S. XXXII (1940) 317. „An et quomode eadem Sacra Congregatio in casu denuntiationis nullitatis matrimonii, de qua in can. 1971 § 2 sese ingerere possit iis quae praecedunt accusationem nullitatis matrimonii... Negative, salvo, re adhuc integra, recursu adversus Ordinarii iudicium. *Lega-Bartocetti*, dz. c., III, 99.

⁴⁸ *Roberti, De habilitate ad accusandum matrimonium, legitimatione ad causam et nullitate sententiæ.* (Apollinaris, (1941), 88, nn.);

⁴⁹ *Instr. „Provida“*, art. 39; *Torre*, dz. c., 51;

Należy tu nadmienić, iż promotor sprawiedliwości nie może zaskarżyć nieważności małżeństwa „ob impedimentum publicum impotentiae“, ponieważ taka przeszkoda jest z natury ukryta⁵⁰.

Niektórzy kanoniści jednak przypuszczają, że w rzadkich wprawdzie wypadkach, kiedy mamy do czynienia z notoryczną niemocą płciową, promotor może zaskarżyć takie małżeństwo; mogą również wierni donieść o nieważności takiego małżeństwa⁵¹.

Inni pozwalają promotorowi sprawiedliwości zaskarżyć nieważność małżeństwa „ex impedimentis ex se quidem occultis, de facto autem publicis, si ex matrimonio taliter nullo scandalum oriatur“⁵².

Z chwilą wniesienia skargi do Sądu Kościelnego i przyjęcia jej do przewodu sądowego, promotor sprawiedliwości staje się stroną, występuje przez cały czas procesu w charakterze strony, jeśli oczywiście składający doniesienie stał się „causam dolosam i directam“ nieważności małżeństwa.

Udział promotora sprawiedliwości w całym procesie małżeńskim jest w takim wypadku konieczny, nawet pod grozą nieważności akt, musi zatem brać czynny udział aż od końca procesu⁵³.

Instrukcja „Provida“ w artykule 41 omawia bliżej sprawę wniesienia skargi o uznanie nieważności małżeństwa przez inne jeszcze osoby trzecie.

Przed Kodeksem władza zaskarżania nieważności małżeństwa z racji publicznej przeszkody była udziałem każdego wier- nego.

Natomiast według dzisiejszej procedury kanonicznej wolno każdemu wiernemu jedynie donieść o nieważności małżeństwa. W myśl bowiem przepisów Instrukcji „Provida“ osoby po- stronne, nawet najbliżsi nie mogą zaskarżać do Sądu Kościel-

⁵⁰ Coronata, *Institutiones Iuris Canonici*, Taurini 1933, Vol. III, n. 1486; ,

⁵¹ Gasparri, dz. c., II, n. 1478; Wernz-Vidal, dz. c., n. 698; *Instr. Austriaca* § 178; Coronata, dz. c., 1486.

⁵² Roberti dz. c., III, 1930, 250; Nowal, dz. c., 850;

⁵³ Biskupski, art. c. (Ateneum Kapłańskie, 43 (1939) 76.

nego małżeństwa swych krewnych czy znajomych, wolno im natomiast zawsze złożyć doniesienie Ordynariuszowi względnie promotorowi sprawiedliwości o nieważności związku małżeńskiego.

Jeżeli doniesienie ma na uwadze tych małżonków, którzy nie utracili zdolności procesowej, a więc jeśli mają prawo zaskarżenia swego małżeństwa i jeśli przyczyną nieważności nie jest przeszkoda z natury swej publiczna, wówczas takiego doniesienia nie należy uwzględniać⁵⁴.

Natomiast gdyby małżonkowie nie mieli prawa wnoszenia skargi — zaskarżenia swego małżeństwa, wtedy doniesienie od osób trzecich, nawet obcych, podpisane, przy uwzględnieniu pewnych dochodzeń może służyć za podstawę dla promotora sprawiedliwości do formalnego zaskarżenia tego małżeństwa.

Promotor po otrzymaniu doniesienia jest obowiązany przeprowadzić w sprawie o uznanie nieważności małżeństwa jakby „mały proces“ Konieczne mianowicie będzie przesłuchanie samych małżonków, głównych świadków, a nade wszystko przesłuchanie osoby, składającej doniesienie. W wypadku, gdy jest niemożliwe przesłuchanie osoby składającej doniesienie, sprawę przyjęcia doniesienia rozstrzyga Ordynariusz, o ile oczywiście przeprowadzone dochodzenie wykaże, że chodzi o fakty prawdziwe i godne rozważania⁵⁵.

Należy tu zaznaczyć, iż doniesienie anonimowe, bez podpisu, a zwłaszcza bez konkretnych faktów i spostrzeżeń, dowodów, powinno być odrzucone. Prawo naturalne każe bowiem z reguły odrzucać skargi bez podpisu, bez autora, albowiem zawierają one najczęściej wiadomości fałszywe, w przeciwnym razie autor nie zawahałby się przecież ujawnić swoje nazwisko. Mogą wszakże zajść takie okoliczności, które w oparciu o słuszne, rozumne i roztropne powody nie pozwalają osobie skła-

⁵⁴ *Instr. „Provida“*, art. 41; Torre, dz. c., 52; Roberti, art. c.; Toso, dz. c., 4; „Promotor iustitiae agere non potest nisi utilitate publica id postulante... nisi: a) matrimonii accusati publice intersit, b) agatur de vitio, quod de iure vel de facto sit insanabilis, c) accusatio ex causa publica instituenda, firmis argumentis innitatur“.

⁵⁵ Lega-Bartocetti, dz. c., III, 105;

dającej doniesienie na ujawnienie swego nazwiska. W takich jednak wypadkach Ordynariusz może przyjąć pod rozważenie i doniesienie niepodpisane, ponieważ chodzi przede wszystkim o dobro ogólne, o usunięcie zgorszenia i dlatego nie można gardzić żadnym środkiem, który prowadzi do celu⁵⁶.

Promotor sprawiedliwości ma wszakże obowiązek zbadać bardzo dokładnie wszelkie doniesienia anonimowe, które można wziąć pod uwagę tylko wtedy, kiedy zawiera ono poważne dowody przemawiające za nieważnością małżeństwa. Badanie promotora w takich okolicznościach zmierza także do wykrycia nieważności związku małżeńskiego, czy nieważność związku małżeńskiego stała się faktem publicznym, czy wywołuje ona zgorszenie wśród ogółu wiernych, czy wyrok z wynikiem „constat“ usunie zgorszenie, a może jeszcze większy, wreszcie czy są oznaki skruchy ze strony osób, o które chodzi⁵⁷.

Zebrawszy wszystkie dane promotor sprawiedliwości przekaże akta Ordynariuszowi, który ze swej strony zadecyduje, czy należy wnieść skargę o uznanie nieważności małżeństwa, czy też akta złożyć w archiwum.

Promotor sprawiedliwości nawet po wniesieniu skargi i rozpoczęciu procesu może w każdej chwili sprawę wycofać, jeżeli mianowicie się przekona, że zachodzi brak podstaw zwłaszcza faktycznych.

Wynika to z faktu, iż promotor jest w tego rodzaju procesie w rzeczywistości powodem i panem skargi. Stąd nie tylko może ale i powinien odstąpić od prowadzenia procesu, jeżeli zauważył, iż sprawa z braku dowodów nie może być rozstrzygnięta. Promotor nie może działać wbrew swemu sumieniu, co miałyby miejsce, gdyby musiał przeprowadzić proces, mimo braku danych prawnych, a zwłaszcza danych faktycznych. W wypadku zaś gdy w grę wchodzi dobro publiczne, tylko Ordynariusz może zdecydować o ewentualnym przerwaniu procesu⁵⁸.

Wówczas też Trybunał powinien uwzględnić wnioski pro-

⁵⁶ Tamże

⁵⁷ *Instr. „Provida“*, art. 41, 1—3.

⁵⁸ *Leg a-Bartoccetti*, dz. c., III. 106.

motora, sprawę uznać za umorzoną i powiadomić o wszystkim strony zainteresowane⁵⁹.

Promotor „sprawiedliwości w wypadku gdy Trybunał wydał wyrok negatywny, a więc „Non constat de nullitate“, może zrezygnować z wniesienia apelacji, o ile proces był przygotowany i przeprowadzony w pierwszej instancji solidnie, gruntownie i wyczerpująco pod względem szczególnie motywów faktycznych. W takich wypadkach promotor, wydaje się, nie tylko może, ale nawet powinien odstąpić od apelacji, sprawa bowiem została zupełnie wyświetlona⁶⁰.

Tym bardziej promotor sprawiedliwości powinien za wiedzą i aprobatą Ordynariusza odstąpić od popierania apelacji w wypadku wydania wyroku pozytywnego, jeśli w trakcie procesu zaistniały poważne wątpliwości odnośnie zgorzenia, skruchy czy charakteru publicznego przeszkody. Ma to zastosowanie szczególnie wtedy, kiedy wyrok afirmatywny nie przyczynił się do usunięcia zgorzenia, tylko raczej sam spowodował zgorzenie⁶¹.

Wyliczenie osób w kan. 1971, osób, które mogą zaskarżyć względnie donieść o nieważności małżeństwa jest wyłączone.

W związku z powyższym nasuwają się tutaj pewne trudności.

Nieraz bowiem zdarzyć się może, że przeszkoda jest publiczna nie z natury swej i małżonkowie są przyczyną przeszkody. Z brzmienia prawa w takich okolicznościach ani promotor sprawiedliwości, ani małżonkowie nie mogą zaskarżyć małżeństwa.

Kiedy indziej może się znów zdarzyć, że przeszkoda do małżeństwa jest publiczną, lecz nie ze swej natury, małżonkowie zaś uprawnieni do zaskarżenia związku małżeńskiego nie chcą korzystać ze swego prawa.

Czy wówczas może promotor sprawiedliwości albo Ordynariusz zaskarżyć małżeństwo?

Słowa ustawy przeczą: Kanoniści jednak w takich okolicz-

⁵⁹ Instr. „Provida“. art. 41, 4.

⁶⁰ Lega-Bartocetti, dz. c., III, 107.

⁶¹ Lega-Bartocetti, dz. c., III, 107.

nościach, trudniejszych, przyznają promotorowi sprawiedliwości prawo zaskarżenia małżeństwa przy przeszkodzie zwykłej publicznej albo gdy zdaniem Ordynariusza, po myśli kanonu 1586 dobro publiczne w grę wchodzi⁶².

Wszyscy pozbawieni prawa zaskarżenia małżeństwa mogą jedynie donieść o istnieniu przeszkody, a gdy ta zostanie stwierdzona, staje się wówczas z natury swej publiczną. Wtedy też promotor sprawiedliwości po myśli kanonu 1971 jest zdolny do zaskarżenia związku małżeńskiego.

Na koniec warto jeszcze wspomnieć, iż jeśli za życia obu małżonków związek nie został zaskarżony, wówczas po śmierci jednej ze stron lub obu stron uważa się małżeństwo za ważne.

Przeciwko temu doniesieniu prawo nie dopuszcza dowodu przeciwnego, chyba, że sprawa ważności tego małżeństwa wyłoni się jako sprawa wypadkowa przy innym procesie.

Praktyka św. Roty Rzymskiej jednakże jest przeciwna zwalczaniu małżeństwa po śmierci jednego ze współmałżonków „ad effectus solos matrimoniales, sed tantummodo si in favorem prolis cedit“⁶³.

⁶² Gasparri, dz. c., II, 292.

Haring, art. c., (Apolinaris, VI (1933),

⁶³ Kan. 1972; Instr. „Provida“, art. 42.

S. R. R. Dec. vol. XXVIII/1936/395—401; vol. XXX/1938/139.

Legas-Bartocchetti, dz. c. III, 108.

Gasparri, dz. c., n. 698.